

۲۳۲۵۲۷۴

حکمرانی شایسته

شرح عهدنامه مالک اشتر (نامه ۳۱۳ بهج البلاغه)

محمد سرور محلاتی

- سرشناسه: سروش محلاتی، محمد، ۱۳۴۰ -
عنوان قرارداد: نهج البلاغه، فرمان مالک اشتر، فارسی - عربی، شرح
عنوان و نام پدید آور: حکمرانی شایسته: شرح عهدنامه مالک اشتر (نامه ۵۳
نهج البلاغه) / محمد سروش محلاتی؛ ویرایش حسن اجرایی.
مشخصات ناشر: تهران: میراث اهل قلم، ۱۴۰۱.
مشخصات ظاهری: ۵۳۶ ص؛ ۱۴/۵×۲۱/۵ سم.
شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۷۲۸۸-۴۲-۵
وضعیت فهرست نویسی: فیبا
یادداشت: کتابنامه به صورت زیرنویس.
عنوان دیگر: شرح عهدنامه مالک اشتر (نامه ۵۳ نهج البلاغه).
موضوع: علی بن ابی طالب (ع)، امام اول، ۲۲ قبل از هجرت - ۴۰ ق. --
دیدگاه درباره سیاست و حکومت
موضوع: Ali ibn Abi-talib, Imam I, 600-661 -- Views on politics and government
موضوع: علی بن ابی طالب (ع)، امام اول، ۲۲ قبل از هجرت - ۴۰ ق.
نهج البلاغه، فرمان مالک اشتر -- نقد و تفسیر
موضوع: Ali ibn Abi-talib, Imam I. Nahjol - Balaghah. Malek Ashtar Farman -- Criticism and interpretation
موضوع: اسلام و دولت
Islam and state
شماره افزوده: علی بن ابی طالب (ع)، امام اول، ۲۲ قبل از هجرت - ۴۰ ق.
شماره افزوده: نهج البلاغه، فرمان مالک اشتر، شرح
Ali ibn Abi-talib, Imam I. Nahjol - Balaghah. Malek Ashtar Farman. Commentaries
رده بندی کتب: BP۲۸۰/۴۲
رده بندی دیویی: ۸۹۸.۸۵
شماره کتابشناسی ملی: ۱۵۲۶۱۴

حکمرانی شایسته

شرح عهدنامه مالک اشتر (نامه ۵۳ نهج البلاغه)

محمد سروش محلاتی

ویرایش: حسن اجرایی | صفحه آرایی: مصطفی خانوالی

نوبت چاپ: اول پاییز ۱۴۰۱. شمارگان: ۵۰۰ نسخه

مرکز پخش: ۰۲۱-۳۳۳۵۵۷۷

شبکه های اجتماعی: ۰۹۳۷۰۷۷۰۳۰۳

بسم الله الملك الاعلى این کتاب در انتشارات میراث اهل قلم طراحی و تولید شده است.
طراح آرم: سید ملک، لوگو: سید الله؛ دستخط: سید مصطفی چمران؛ خوشنویسی: بندهج البلاغه؛ امیر شهرای
نظارت و مشاوره: چاپ: حسن عامری؛ پشتیبانی و نگارشات: اشرف باغ صادی؛ حسن حدادی
سرپرست: فاطمه علیزاده؛ مدیر هنری: مجتبی رحمتکش
چاپتن مدیر عامل: حسن حدادی؛ مدیر عامل: محمد رضا حدادی؛ واحمدنه رب المالین
کلیه حقوق متعلق است به انتشارات میراث اهل قلم و هرگونه تصکیر یا کپی برداری موجب ضمان.

فهرست ■

- ۷ مقدمه
- ۲۱ فصل اول: اصول و مبانی
- ۴۱ فصل دوم: دولت افکار عمومی
- ۵۷ فصل سوم: دولت رحمت
- ۷۱ فصل چهارم: دولت ادب
- ۸۷ فصل پنجم: دولت اکثریت
- ۱۰۱ فصل ششم: دولت ستر و عفاف
- ۱۲۷ فصل هفتم: دولت مشورت
- ۱۴۵ فصل هشتم: دولت شایستگان
- ۱۷۱ فصل نهم: دولت انصاف
- ۱۸۳ فصل دهم: دولت فرهنگ
- ۱۸۹ فصل یازدهم: دولت قدرت
- ۲۳۳ فصل دوازدهم: دولت داد
- ۲۵۱ فصل سیزدهم: دولت مدیر
- ۲۶۷ فصل چهاردهم: دولت عمران
- ۲۷۷ فصل پانزدهم: دولت خدمت
- ۲۹۳ فصل شانزدهم: دولت نظارت
- ۳۰۷ فصل هفدهم: دولت رفاه

فصل هجدهم: دولت مردمی	۳۲۵
فصل نوزدهم: دولت مسئولیت و معنویت	۳۳۹
فصل بیستم: دولت ارتباطات	۳۵۳
فصل بیست و یکم: دولت بی حاشیه	۳۶۹
فصل بیست و دوم: دولت پاسخگو	۳۸۵
فصل بیست و سوم: دولت صلح و ثبات	۳۹۷
فصل بیست و چهارم: دولت امنیت	۴۳۷
فصل بیست و پنجم: دولت اخلاق	۴۶۱
فصل بیست و ششم: دولت تدبیر	۴۸۱
فصل بیست و هفتم: دولت استبداد ستیز	۴۹۱
فصل بیست و هشتم: دولت اصول گرا	۵۰۱
خاتمه یکم عهدنامه در یک نگاه	۵۱۱
خاتمه دوم جمع بندی	۵۲۵

مقدمه

برخی دوستان پیشنهاد کردند که مباحثی درباره حکمرانی شایسته مطرح شود و مطالبی درباره وظائف و مسئولیت‌های کلی حکومت، قلمرو ورود و دخالت آن، شیوه‌های اجرایی، اهداف و مسئولیت‌ها، و همینطور وظیفه مردم در قبال حکومت مطرح شود.

برای اجرای این پیشنهاد متن نامه امیرالمؤمنین علی(ع) به مالک اشتر را انتخاب کرده و آنچه که در زمینه حکمرانی در این متن مطرح شده و قابل دسترسی است، مورد بررسی و مطالعه قرار داده می‌شود. پسندیده است نامه امیرالمؤمنین(ع) که به مالک اشتر - به عنوان استاندار مصر - نگاشته شده، و مسائل مختلف حکومت‌داری و حکمرانی در آن مطرح شده، با تأمل و دقت مورد مطالعه و بررسی قرار گیرد.^۱

شرایط جامعه در زمان نگارش نامه

بعد از عدم موفقیت محمد بن ابوبکر در استانداری مصر و همچنین مشکلاتی

۱. پس از پیروزی انقلاب اسلامی چند شرح خوب بر این عهدنامه نوشته شد؛ یکی شرح مرحوم استاد محمدتقی جعفری است که در کتابی با عنوان «حکمت اصول سیاسی اسلام» منتشر شده است. شرح دیگر، مجموعه درس‌های آیت‌الله منتظری درباره عهدنامه است که در سال‌های اول انقلاب از صداوسیما پخش می‌شد و در همان زمان توسط حزب جمهوری اسلامی منتشر شد. شرح سوم نیز مجموعه درس‌هایی است که آیت‌الله فاضل لنگرانی درباره این عهدنامه در حوزه قم داشتند که آن هم به چاپ رسیده است. کارهای دیگری هم در این زمینه صورت گرفته که به نظر می‌رسد عزیزانی که فرصت و مجال بیشتری برای پیگیری این مباحث دارند، بتوانند از این منابع هم استفاده کنند و مطالعه نمایند.

که در زمان استانداری قیس بن سعد بن عباده پیش آمد، جناب مالک اشتر برای استانداری مصر برگزیده شد؛ هر چند مالک اشتر قبل از اینکه به مصر برسد مسموم شد و به شهادت رسید. امیرالمؤمنین (ع) دستورالعملی برای مالک اشتر صادر نموده و در آن شیوه و آیین حکمرانی را به مالک گوشزد کردند. البته این عمل ایشان کاری اساسی و ضروری بود، زیرا کسانی مانند مالک اشتر اطلاع کافی از روش صحیح حکومتداری نداشتند، و بر خلاف صحابه پیامبر (ص) از جمله عمار یاسر، دوره پیامبر (ص) را درک نکرده بود و جزو نسل دوم مسلمانان محسوب می‌شد؛ نسل دومی که وقتی وارد جامعه شدند و حکومت و سیاست را شناختند، همین خلافت‌های پس از پیامبر (ص) را دیده بودند که دارای اشکالاتی بود؛ مثل روش حکومت خلیفه دوم و البته بیشتر خلیفه سوم.

به همین دلیل الگوی روشنی از حکومت اسلامی در ذهن این نسل وجود نداشت؛ به‌خصوص کسانی مانند مالک که ساکن مدینه هم نبودند تا همراه و مونس امیرالمؤمنین (ع) باشند و مسائل و معارف اسلامی را از امیرالمؤمنین (ع) یاد بگیرند و بیاموزند. او ساکن کوفه بود. نه تجربه‌ای عملی داشت و نه به‌لحاظ نظری می‌دانست که حکومت اسلامی چگونه حکومتی است. فرصت و مجالی هم برای آموزش دادن این نیروها و مدیران وجود نداشت؛ زیرا به‌محض آنکه امیرالمؤمنین (ع) امر حکومت را به دست گرفت، جنگ‌ها شروع شد. حال پس از سه جنگ طاقت‌فرسای جمل و صفین و نهروان. و بعد از قریب به چهار سال حضور نظامی، امیرالمؤمنین (ع) مالک اشتر را به‌عنوان استاندار انتخاب کردند؛ آن هم استاندار مصر که منطقه‌ای بسیار خطرناک بود و معاویه به آن طمع داشت. از همین رو تا پیش از آن فرصتی وجود نداشت تا همه اصول حکومتداری صحیح به مالک اشتر آموزش داده شود. بنابراین امیرالمؤمنین (ع) همه سفارش‌هایی که درباره حکومتداری لازم بود، در نامه‌ای گرد آورده و در اختیار مالک قرار داده است. به این لحاظ است که این عهدنامه اهمیت مضاعفی دارد.